

רבן גמליאל - פסח מצה ומרור

א. רבן גמליאל

1. משנה פסחים י, ה
2. רמב"ם חמץ ומצה ז, ה; ח, ה נוסח ההגדה של הרמב"ם
3. פסחים קטז. 'אמר רב אחא... דרבנן'; קטו: 'אמר שמואל לחם עוני... הרבה'; שו"ע או"ח תעג, ז 'ויהיה הפת... הפת'; מלחמת השם ברכות ב, ב 'אלא ודאי... ומרור'; מהרש"א חידושי אגדות פסחים קטז, ב 'לא מצינו... אל הקדושה'
4. משנה פסחים י, ד – ראו את נוסח כ"י פרמא וקיימברידג'
5. שאלות למעיין – הסדר של המצוות במימרה; 'לא יצא ידי חובתו' – איזו חובה? מה יסוד הדין של רבן גמליאל?

ב. פסח

1. משנה פסחים ט, ה; תוספתא פסחים ח, יא-כב
2. פירוש המשנה לרמב"ם הקדמה לזבחים, 'ואחרי כן... את הטומאה'
3. רמב"ם קרבן פסח הקדמה מצוות א ה; קרבן פסח א, ג-ו; ב, א-ד; ח, א-ג; בית הלוי א: ב [רמב"ם מעשה הקרבנות הקדמה מצוות א, ג, ו, י]
4. משך חכמה במדבר ט ד"ה והטעם

ג. מצה

1. שמות יב, לד, לט.
2. רמב"ן דברים טז, ב 'ובאר... רבותינו'; אורחות חיים פירוש ההגדה 'ואמר רב יהוסף... לישראל'; ספורנו דברים טז, ג ד"ה לחם עוני
3. פסחים קטו: 'אמר שמואל... לחם עני... ואשתו אופה'; רמב"ם חמץ ומצה ח, ו; ה, כ.
4. מהרש"א חידושי אגדות פסחים קטז: ד"ה מצה זו
5. ליקוטי תורה פרשת צו ד"ה והענין

ד. מרור

1. פסחים קכ. 'אמר רבא... קבעו חובה'; רמב"ם חמץ ומצה ז, יב; [רמב"ם ספר המצוות מ"ע נו]; רמב"ם קרבן פסח ט, ח
2. תוספתא פסחים ב, כב; רמב"ם חמץ ומצה ח, ו-ח
3. משנה פסחים ב, ה; י, ג; פסחים קטו. 'בלע מצה... נמי לא יצא'
4. שפת אמת ויקרא פסח תרגו; ר' נחמן מברסלב מעשה ממרור

<p>רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור</p> <p>פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים</p> <p>מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים</p> <p>מרור על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים</p> <p>בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך...</p>	
---	--

רמב"ם חמץ ומצה ד, ה

כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן **פסח מצה ומרורים**. 5

פסח על שם שפסח המקום ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליי **מרורים** על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים **מצה** על שם שנגאלו.

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם.... 10

רמב"ם – נסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך הוא	רמב"ם חמץ ומצה ח, ה
<p>רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים.</p> <p>פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קים על שם מה על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליי אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו.</p> <p>מצה זו שאנחנו אוכלין על שם מה על שם שלא הספיק בצקן שלאבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ; כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם.</p> <p>מרורים אלו שאנחנו אוכלין על שם מה על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים ...</p>	<p>ומחזיר השלחן לפניו ואומר</p> <p>פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא ליי.</p> <p>ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם.</p> <p>ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם שלאבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים....</p> <p>ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו....</p>

בבלי פסחים קטז, ב

אמר רב אחא בר יעקב: סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה וכתוב התם בננו זה, מה להלן - פרט לסומא, אף כאן - פרט לסומין איני? והאמר מרימר: שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף? אמרו: רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת? אמרו: רב ששת. - קסברי רבנן: מצה בזמן הזה דרבנן...

רמ"א - ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת (אגור ובית יוסף).

מלחמת ה' מסכת ברכות דף ב עמוד ב

20 אלא ודאי מאי לא יצא ידי חובתו **שלא קיים מצוה כהלכה** ... ושנינו כיוצא בה כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו **ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור**

מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

25 **לא מצינו בשאר מצות דבעיא שיאמר בהן על שם מה** דסגי להו בברכה על המצוה אבל טעם הענין הוא מפורש ברפ"ק דזבחים דכל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשרין חוץ מן הפסח וחטאת דפסולין שלא לשמן וטעם הענין מפורש שם דלפי פגמם ורחקם מן הקדושה בעי טפי קירוב לקדושה דהיינו זביחה לשמה **וע"כ אר"ג דגם אכילת הבעלים יהיה מפורש לשמה לקרב אל הקדושה**

משנה פסחים פ"י מ"ד כתב יד פרמא וקיימברידג'

מזגו לו כוס שיני וכן הבן שואל, אם אין דעת בבן אביו מלמדו :
מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

30 שבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים.

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה.

שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי.

פסח

משנה פסחים ט משנה ה

35 מה בין פסח מצרים לפסח דורות? **פסח מצרים** מקחו מבעשור, וטעון הזאה באגודת אזוב על המשקוף ועל שתי מזוזות, ונאכל בחפזון בלילה אחד **ופסח דורות** נוהג כל שבעה :

תוספתא פסחים ח

הלכה יא

40 אילו דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות **פסח מצרים** אין חייבין עליו כרת **פסח דורות** חייבין עליו כרת **פסח מצרים** לא נהגו בו דקין ותבלולים אתנן ומחיר מה שאין כן **בפסח דורות**
הלכה יב

פסח מצרים נאמ' בו ולקח הוא ושכנו וגו' מה שאין כן **בפסח דורות**
הלכה יג

45 ר' שמעון או' אומ' אני אף בפסח דורות נאמ' כן וכל כך למה כדי שלא יניח אדם שכנו הקרוב אל ביתו וילך ויעשה פסחו אצל חברו לקיים מה שני טוב שכן קרוב מאח רחוק
הלכה יד

פסח מצרים לא היה טעון דמים וחלבים לגבי מזבח מה שאין כן **בפסח דורות**
פסח מצרים נאמר בו והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מה שאין כן **בפסח דורות**
הלכה טו

50 **פסח מצרים** נאמ' בו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר מה שאין כן **בפסח דורות**
הלכה טז

פסח מצרים כל אחד ואחד שוחט בתוך ביתו **פסח דורות** כל ישראל שוחטין במקום אחד
הלכה יז

- 55 הלכה יח **פסח מצרים** מקום אכילה שם היתה לינה **פסח דורות** אוכלין במקום אחד ולנין במקום אחר
- 60 **אחד פסח מצרים ואחד פסח דורות** מי שהיו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו מעכבין אותו מלוכל בפסח ר' ליעזר בן יעקב אומ' אומ' אני **בפסח מצרים** הכתוב מדבר הלכה יט
- 60 **פסח מצרים בשלש כתים** ו**פסח דורות** כיוצא בו הלכה כ
- 65 **פסח מצרים נאמ' בו ולא תותירו ממנו עד בקר פסח דורות** כיוצא בו הלכה כא
- 65 **פסח מצרים** נוהג כל שבעה **פסח דורות** כיוצא בו ר' יוסה הגלילי אומ' אומ' אני **שלא נאסר חמץ במצרים אלא יום אחד** שני לא יאכל חמץ היום הלכה כב
- 70 פירוש המשנה לרמב"ם מסכת זבחים הקדמה ואחרי כן אומר. כי הקרבנות נחלקים באופן אחר לארבעה סוגים, קרבן צבור, וקרבן יחיד, וקרבן צבור כעין קרבן יחיד, וקרבן יחיד כעין קרבן צבור. והסוג הרביעי **קרבן יחיד כעין קרבן צבור**. והוא **קרבן פסח** ששוחט כל אדם ביום ארבעה עשר בניסן כמו שנתבאר בפסחים. וכן פר החטאת ואיל העולה שמקריב כהן גדול ביום צום כפור, ופר זה נקרא פר יום הכפורים והוא שבו נאמר בזאת יבוא אהרן אל הקדש, וכבר נתבאר סדר הדבר ביומא, ומפורש בתורה שריפת פר זה. אבל **דמיון סוג זה לקרבן צבור לפי שהוא דוחה את השבת ואת הטומאה כמו קרבן צבור, לפי שהכלל אצלנו כל קרבן שקבוע לו זמן דוחה את השבת ואת הטומאה, וכל שאין קבוע לו זמן אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה.**
- 80 רמב"ם הלכות קרבן פסח הקדמה הלכות קרבן פסח. יש בכללן שש עשרה מצות, ארבע מצות עשה, ושתיים עשרה מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: (א) **לשחוט את הפסח בזמנו**. (ב) שלא לזבוח אותו על החמץ. (ג) שלא תלין אימוריו. (ד) לשחוט פסח שני. (ה) **לאכול בשר הפסח על מצה ומרור** בליל חמשה עשר.
- 85 רמב"ם קרבן פסח א הלכה ג **אין שוחטין את הפסח אלא בעזרה כשאר הקדשים, אף בשעת היתר הבמות לא היו מקריבין את הפסח בבמת יחיד, וכל המקריב את הפסח בבמת יחיד לוקה, שנאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לשוחט בבמת יחיד אפילו בשעת היתר הבמות.**
- 90 רמב"ם קרבן פסח א הלכה ד שחיטת הפסח אחר חצות, ואם שחטו קודם חצות פסול, ואין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קטרת של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחוט את הפסחים עד סוף היום, ואם שחטו אחר חצות קודם תמיד של בין הערבים כשר ויהיה אחד ממרס בדם הפסח עד שיזרק דם התמיד ואחר כך יזרוק דם הפסח אחריו, ואם נזרק דם הפסח קודם דם התמיד כשר.

דם הפסח טעון שפיכה כנגד היסוד...

95 **אין שוחטין את הפסח אלא למנויו... ואלו המתמנים על הפסח הם הנקראים בני חבורה.**
 יחיד ששחט את הפסח לעצמו כשר, והוא שיהיה ראוי לאכול את כולו, ומשתדלין שלא ישחט
 לכתחלה על יחיד שנאמר יעשו אותו... ושוחטין על הקטנים שיהיו מכלל בני החבורה...

100 **אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר מצות עשה** שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש
 ומצות על מרורים יאכלוהו... מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע, לפיכך אם
 הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר, אוכל מהן תחילה ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו,
ואם לא אכל אלא כזית יצא ידיו חובתו...

105 דהרי ודאי נראה **דבמצות אכילת קדשים לא בעינן שיהי' דוקא כזית** וראי' לזה מהא דאיתא
 בפסחים דף ג' גבי חילוק לחם הפנים שהי' מגיע להם כפול הרי דבמצות אכילת קדשים לא בעינן
 כזית. שוב מצאתי בספר דורש לציון דרוש א' שחקר במצות אכילת קדשים אי בעי כזית והביא
 להך דהגיעני כפול ודחק א"ע לדחוקה ולדידי נראה ברור דלא בעי כזית והחילוק שיש בין מצות
 אכילת קדשים למצות אכילת פסח דבעי דוקא כזית נראה פשוט **דבפסח ומצה הוי החיוב על**
האדם דהוא מחוייב לאכול פסח ומש"ה אם אכל פחות מכזית לא שמי' אכילה והוי כלא אכל
 110 **פסח אבל מצות אכילת קדשים הא לא הוי המצוה כלל על אדם מיוחד** דהא לא הוי חיובא
 אקרקפתא דגברא רק המצוה **דבשר קדשים יהיו נאכלין** ומי שיש לו בשר קודש הרשות בידו
 ליתנו לאחר לאכלו וג"כ מקויים מצוה זו וא"כ הרי גם באכל כל אחד פחות מכזית מ"מ הא
 הקדשים נתאכלו. ובחילוק זה מיושב לנו דברי הרמב"ם **במנין המצות דבקרבת פסח מנה**
שחיטתו ואכילתו לשתי מצות ובחטאת מנה הכל במצוה אחת והקשה במעייני החכמה דמה בין
 115 זה לזה ובדברינו יובן היטב דבכל הקרבנות לא הוי המצוה רק שיהי' הקרבן נאכל ולא על האדם
 ומש"ה הוי אכילתו פרט אחד ממצות שבאותו קרבן וכמו הקטרת אימורין דאינו נחשב למצוה
 אחרת בפני עצמו אבל בפסח הוי החיוב על האדם ולא שייך כלל לעשיית הקרבן ומש"ה הוי ב'
 מצות ומש"ה בכל הקרבנות לא בעינן כזית והראי' מהא דהגיעני כפול הוי ראי' נכונה.

120 הלכות מעשה הקרבנות. יש בכללן שלש ועשרים מצות, עשר מצות עשה, ושלוש עשרה מצות לא
 תעשה. וזה הוא פרטן: **(א) לעשות העולה כמעשה הכתובים על הסדר.** (ב) שלא לאכול בשר עולה.
(ג) סדר חטאת. (ד) שלא לאכול מבשר חטאת הפנימית. (ה) שלא יבדיל בחטאת העוף. **(ו) סדר**
האשם. (ז) שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש. (ח) שלא יאכלום חוץ לעזרה. (ט) שלא
 יאכל זר מקדשי קדשים. **(י) סדר השלמים.**

והטעם שנצטוו נראה: **דמצאנו בכמה מקומות שהובדלו מעבודה זרה לעבודת השם יתברך לשמו**
המיוחד היה על ידי פסח, כמו שמצאנו בחזקיה אחרי שביערו כל הטומאה, והוציאו הנדה והביאו
 קרבנות לכפר על שגגת עבודה זרה, עשה פסח לה'. [ולכן אמרו (בספרי לפסוק יד להלן) **"וכי יגור**
אתכם גר ועשה פסח לה", יכול מיד? - שהוא לטהר מעבודה זרה - תלמוד לומר (שם שם)

130 "כחוקת הפסח וכמשפטו יעשה". וזה נאמר בפסח מדבר הבא לטהר ישראל מחטא של עגל]. כי הפסח מורה על ההשגחה הפרטית, אשר מצוינים בה ישראל מכל העמים, אשר הבדיל בין עמו בני ישראל למצרים, והבדיל בין בכור לאינו בכור. ומורה על היותו בעצמו יתברך, הפועל בלי שום אמצעי ומסובב, ושלא כהאומרים אשר מסר השגחתו - לרום מעלתו - לכוחות הגלגלים, גרמי השמים אשר הם מנהיגים את הטבע, אשר על זה נוסדו כל דרכי העבודה זרה ועבודתם, כמו שכתב רבינו בפרק ג' מהלכות עכו"ם. ומורה אשר השי"ת רוצה בקיום הנמצאים, ובהיותם על צד היושר והחסד, וחברה האנושית, אשר מטעם זה נאכל לחבורות. ואין שוחטין על היחיד. ולא חפץ ה' בהשחתת נפש המדבר בהקריבם אליו - חלילה לאל מוזרות כאלה! - וכמו שאמר במדרש (דברים רבה ב, לג) "ירא ה' בני ומלך" (משלי כד, כא) - ואל למולך. פירוש, שהעובדי מולך אומרים כי השי"ת חפץ בקרבנות האדם, וזה הוא התכלית לאדם כי ישרף על מוקד האליל או את בנו אשר אהב. לכן אמר כי השי"ת כמו מלך, אשר חפץ בקיום עמו - כי אין מלך בלא עם - כן השי"ת חפץ בקיום הנמצאים המפרסמים מציאותו ומכירים שמו. לכן אמר: אם כי תירא את ה', ירא אותו מלך, אבל לא כעובדי המולך.

אף משריש בלבב ישראל כי כולם שוים ועם קדוש לה' א - להיות, וכל אדם ראוי לבא להשגחה הא - להיות, לכן אין חזה ושוק בפסח. ומורה על רצון השי"ת כי יבטל השעבוד מהאדם להאדם, "ועבדי הם" (ויקרא כה, נה) - ולא עבדים לעבדים (בבא קמא קטז, ב), וכולם בני חורין. וכאשר רצונו שהאדם לא יעבוד זולתו כן ברא אשר האדם לא יעמוד תחת נמצא אחר - יהיה גלגל או רוחני או כח טבעי - רק כולם כאחד המה מושפעים ומושגחים בפרטיות מהשי"ת, וכולם כאחד רחוקים ממנו בתכלית ובהשויה. כי המלאך הרוחני אינו קרוב להבורא יתברך משלשול קטן שבים, כי כולם הם אפשרי המציאות האמיתי, וחיותם תלוי בהשי"ת המחויב המציאות האמיתי. כל זה מורה עשיית הפסח!

מצה

שמות יב, לד-לט

(לד) וַיִּשְׂא הָעַם אֶת בָּצְקוֹ טָרֶם יִחְמֶץ מִשְׁאֲרָתָם צָרְרָת בְּשִׂמְלָתָם עַל שִׁכְמָם : (לט) וַיֵּלְכוּ אֶת הַבָּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֶץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יֵכְלוּ לְהִתְמַהֵמֶה וְגַם צֹדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם :

דברים טז, ג

לֹא תֹאכַל עִלְיוֹ חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עִלְיוֹ מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכָּר אֶת יוֹם יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ :

דברים טז, ג

160 (ג) לחם עני - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים :

דברים טז, ב

ובאר בכאן דברים רבים. כי הזכיר במצה שתהיה לחם עני, להגיד כי צוה לזכור שיצאו בחפזון, והיא עני זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והנה תרמוז לשני דברים, וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. או יאמר שתהיה עוד עשויה כלחם עני ולא שתהיה מצה עשירה, כמו שהזכירו רבותינו (פסחים לו א).

ואמר ר' יהוסף האזובי בשם הר' אברהם בן עזרא ז"ל שהיה שבוי בהודו והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ והטעם מפני שאינו מתעכל במהרה כחמץ ויספיק ממנו מעט וכן היו עושין המצרים לישראל:

170 ספורנו דברים טז, ג

לחם עוני. לחם שהיו אוכלים בעוני ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ מפני נוגשים אצים:

כי בחפזון יצאת. והטעם להזכיר חפזון הלחם הוא כי תמורת אותו חפזון העוני היה לך אח"כ חפזון הגאולה כענין והפכתי אבלם לששון (ירמיהו לא, יב):

175 בבלי פסחים קטו, ב

אמר שמואל: לחם עני (כתיב) - לחם שעונין עליו דברים.

תניא נמי הכי לחם עני - לחם שעונין עליו דברים הרבה.

דבר אחר: לחם עני - עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה - אף כאן בפרוסה.

דבר אחר: מה דרכו של עני - הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן נמי - הוא מסיק ואשתו אופה

180 רמב"ם חמץ ומצה ח', ו

ולוקח שני ריקין חולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר לחם עני מה דרכו שלעני בפרוסה אף כאן בפרוסה

הרב משה סולובייצ'יק

185 אז מצה וועלכע ארבייט זיך וואס גיכער איז כשריער

מהרש"א חידושי אגדות מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

לא מצינו בשאר מצות דבעיא שיאמר בהן על שם מה דסגי להו בברכה על המצוה אבל טעם הענין הוא מפורש ברפ"ק דזבחים דכל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשרין חוץ מן הפסח וחטאת דפסולין שלא לשמן וטעם הענין מפורש שם דלפי פגמם ורחקם מן הקדושה בעי טפי קירוב לקדושה דהיינו זביחה לשמה וע"כ אר"ג דגם אכילת הבעלים יהיה מפורש לשמה לקרב אל הקדושה

ליקוטי תורה פרשת צו

והענין כי החמץ הוא בחי' הגבהה והתנשאות שתופח ועולה ומגביה א"ע, משא"כ מצה שאין בה שום הגבהה, כמ"כ בעבודת ה' חמץ הוא בחי' התנשאות וגסות הקליפה משא"כ מצה בחינת שפלות והכנעה בבחי' בטל רצונך ... והנה ידוע דבגלות מצרים היו ישראל מקושרים מאד למטה והיה שכלם ומדותם בבחי' המיצרים וגבולים גשמיות העולם הגורמים להיות יש ונפרד כו', ועיקר יצ"מ הוא ע"י שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים שהוא בחי' אור א"ס ב"ה שלמעלה מסדר ההשתלשלות שע"י נמשך בהם בחי' הביטול וכמאמר ובמורא גדול זו גילוי שכינה וע"י ביטול ויראה עילאה זו יצאו מכל המיצרים וגבולים. וכן יצ"מ בגשמיות כו' וזה היה אחר חצות לילה, אמנם נצטוו תחלה באכילת מצד קודם חצות כמ"ש בערב תאכלו מצת שהוא בחי' ביטול רצון

195

והכנעה ושפלות הנמשך מבחי' יראה תתאה שזה הוא ההכנה והכלי לבחי' הגילוי ויראה עילאה הנמשך ונתגלה להם אחר חצות כו', וגם נק' המצה בזהר מיכלא דמהימנותא שהאמונה הוא ג"כ בחי' ביטול שמבטל שכלו ואינו מבקש טעם רק מאמין האמת באמונה הטהורה... והוא ע"ד מ"ש רז"ל שאין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום כו', דהנה ידיעת התינוק להיות קורא אבא

200

205 שנמשך ונתחדש בו ע"י שטעם טעם לחם, אין ידיעה זו אצלו בבחי' הבנה וטעם ודעת גמור שהרי אינו יודע איך הוא אביו ולמה צריך לאהוב אותו ועכ"ז הוא קורא אביו ונמצא זו הקריאה הוא ההתקשרות שלו באביו שלא ע"י טעם ודעת המושג אצלו כ"א בבחי' הכרה בלבד והוא בחי' קטנות מאד למטה מן הטעם ודעת. ומ"מ ההתקשרות ההוא חזק מאד עד שנפשו קשורה מאד **בנפש אביו** .... וכמ"כ בענין אכילת מצוה דמצה שנק' בזהר מיכלא דמהימנותא שהאמונה היא ההכרה והדעת וההתקשרות בהקב"ה וכל ישראל מאמינים שהוא לבדו הוא כמו שהיה קודם שנברא העולם ממש כדכתיב אני הוי' לא שניתני [ע' בפ' ואתחנן בד"ה וידעת היום ביאור ענין דעת ואמונה]. והמשכה זו הוא מבחי' דעת עליון כי א"ס ב"ה הוא למעלה מהחכמה כו' ולכן נמשך ומתלבש בבחי' אמונה. ולכך המצה היא מיכלא דמהימנותא שהרי הלחם שרשו מבחי' זו כנ"ל מענין ידיעת התינוק להיות קורא אבא

מרור

215 פסחים קכ, א
אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן. –
ומאי שנא מרור דכתיב 'על מצות ומררים' בזמן דאיכא פסח - יש מרור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב 'על מצות ומררים'! – מצה מיהדר הדר ביה קרא 'בערב תאכלו מצת'.
ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן. –

220 אלא הכתיב 'בערב תאכלו מצת'! – ההיא מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. דסלקא דעתך אמינא: כיון דפסח לא אכלי - מצה ומרור נמי לא ניכול, קא משמע לן.
ורבא אמר לך: טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל ובן נכר. דתניא: כל ערל לא יאכל בו, - בו אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. ואידך: כתיב בהאי, וכתוב בהאי, וצריכי.
תניא כוותיה דרבא: ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך, מה שביעי רשות - אף ששת ימים רשות... יכול אף לילה הראשון רשות - תלמוד לומר על מצת ומררים יאכלהו. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים - מנין? תלמוד לומר בערב תאכלו מצת - הכתוב קבעו חובה

רמב"ם חמץ ומצה ז, יב

230 **אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח**, שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים, ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח.

רמב"ם ספר המצוות מצוות עשה נ"ו

235 **היא שצונו לאכול כבש הפסח בליל חמשה עשר מניסן בתנאיו הנזכרים** והוא שיהיה צלי ושיאכל בבית אחד ושיאכל עם מצות ומרורים, והוא אמרו (שמות י"ב:ח') "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו". ואולי יקשה עלי המקשה ויאמר למה תמנה אכילת פסח מצה ומרור מצוה אחת ולא תמנה אותם שלש מצות, אשיבנו אמנם היות אכילת מצה מצוה בפני עצמה הוא אמת כמו שאני עתיד לבאר, וכן אכילת בשר הפסח מצוה בפני עצמה כמו שזכרנו, אבל **המרור נגזר לאכילת פסח ואינו נמנה מצוה בפני עצמה**. וראיה לדבר שבשר הפסח יאכל לקיים המצוה הן שיזדמן המרור או לא הזדמן, והמרור לא יאכל כי אם עם בשר הפסח כאמרו "על מרורים יאכלוהו" (שמות י"ב:ח'). אבל **המרור מבלי בשר לא עשה כלום** ולא נאמר כבר קיים מצוה אחת... **והראיה הנגלית על זה** היא השרש הנכתב בתלמוד, והוא אמרם (בבלי פסחים ק"כ).

מרור בזמן הזה דרבנן כי מן התורה אין חובה לאכול בפני עצמו ואמנם יאכל עם בשר הפסח. והיא ראייה ברורה שהוא מן הדברים הנגררין אחר המצוה לא שאכילתו מצוה בפני עצמה, ומשפטי מצוה זו גם כן מבוארים במסכת פסחים. (רמב"ם הלכות קרבן פסח פ"א):

רמב"ם קרבן פסח ט, ח

245

ח ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה, שנאמר "כל ערל לא יאכל בו". ובו הוא שאינו אוכל, אבל אוכל הוא מצה ומרור. וכן **מותר** להאכיל מצה ומרור לגר תושב ולשכיר:

תוספתא פסחים (ליברמן) ב, כב

הלל **הזקן** היה כורכן שלשתן (שלשתן חסר בכ"י ערפורט) זה בזה ואוכלן

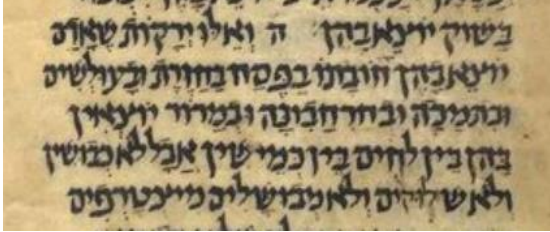
הגדה א"יית מהגניזה, אוקספורד 2700, פרסם עזרא פליישר, תפילות הקבע, עמ' 637

250

ומנהג בכל הוא לברך (עליה) ב'רוך' על אכילת מצה' ויאכל, ויקח המרור ויברך 'על אכילת מרור' ויאכל, ויחזור ויצרף מצה ומרור יחד ויאכל בלא ברכה. ומנהג ארץ-ישראל שיוסיפו למצה מרור ויברך על הכל: 'ב'רוך' אשר קדשנו וצ'ונו' לאכל מצ'ה' ומרור'רים' כלילה ה'זה' להזכיר גבורתו של מלך מלכי המ'לכים' ב'רוך' ה'וא' שעשה נסים לאב'ותינו' בזמן ה'זה' בעבור אברה'ם' יצחק ויעקב ב'רוך' א'תה' ד' זוכר הברית'.¹⁷⁴

רמב"ם חמץ ומצה ח, ו-ח

ואחר כך כורך **מצה ומרור** כאחד ומטבל בחרסת ומברך ברוך אתה יי א-להינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מצה ומרורים ואוכלן...

משנה פסחים י ג	משנה פסחים ב ה
	

255

פסחים קטו, א - ב

ואמר רב פפא: לא נישהי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה דתבלין מבטיל ליה למרוריה, **ובעינן טעם מרור** וליכא.

אמר רבא: בלע מצה - יצא, בלע מרור - לא יצא. בלע מצה ומרור - ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. כרכן בסיב ובלען - אף ידי מצה נמי לא יצא

260

רש"י פסחים קטו, ב

בלע מצה - ולא לעסה - יצא.

בלע מרור (לא) יצא - [אי] אפשר שלא טעם בו טעם מרור.

בלע מצה ומרור - יחד, ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה - יצא ידי מצה, שאינה צריכה טעם, אבל ידי מרור - לא יצא, הואיל ולא לעסו ואוכל מצה עמו **אין לו שום טעם**.

265

בלע מרור לא יצא. **דבעינן טעם מרור וליכא** דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם (שם א) כך מצאתי כתוב בכל הספרים ובפיי ר"ח. ורבינו פ"י בלע מרור יצא א"א שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא הואיל ולא לעסו ואכל מצה עמו אין לו שום טעם. 270

שפת אמת ויקרא פסח שנה תרנג

הלל ה"י כורך פסח מצה ומרור. **להודיע כי מרירות הגלות אינו דבר נפרד ושהי' שינוי רצון בשעת הגאולה. אך כל הסדר שנהג הקדוש ברוך הוא עמנו הכל דרך אחד.** כמ"ש ממית ומחיי ומצמיח ישועה. מרו"ר הוא מו"ת. כי בגלות חשובים כמתים. אבל הוא לצורך חיות חדש ולהיות ישועה לדורות. **ולכן צריכין לאכול מרור שאנחנו עתה בגלות ויכולין באכילת מרור למתק המרירות בלילה זו...** 275

מעשה ממרור

מעשה ממרור שסיפר רבנו ז"ל. שפעם אחת הלכו יהודי וגרמני יחד נדוד, ולימד היהודי את הגרמני שיעשה את עצמו כמו יהודי (כיוון שהלשון הוא אחד) והיהודים רחמנים וירחמו עליו כמו שמרחמים עליו. וכיוון שבא סמוך לפסח לימדו איך שיתנהג (שיקרא אותו בעל בית לבית על הסדר) בכל הסדר שעושין קידוש ורוחצים ידיים, רק שכח לאמור לו שאוכלים מרור. וכיוון שבא להסדר רעב מכל היום, ומצפה שיאכל הדברים טובים שאמר לו היהודי. אבל נותנים לו חתיכת כרפס במי מלח, ושאר הדברים הנוהגים בסדר, ואומרים ההגדה. וכבר הוא בעיניים צופיות להאכילה, והוא שמח כבר שאוכלים כבר המצה. פתאום נותנים לו מרור ונעשה לו מר בפיו, והוא חשב שזהו הסעודה, שרק זה יאכלו. ברח תכף במרירות ורעבון וחשב אל עצמו יהודים ארורים, אחר כל הצערמניא נותנים זה לאכול. ובא לבית המדרש וישן. ואחר כך בא היהודי בפנים שמחות שבע מאכילה ושתייה ושאלו: איך היה לך הסדר. סיפר לו בכעס. אמר לו: הוי גרמני שוטה, אם היית מחכה עוד מעט היית אוכל כל טוב כמוני. 280

כך הוא בעניין עבודת ד', שאחר כל היגיעות והטרחות עד שבאים ומתקרבים לעבודת ד' לזכך הגוף נותנים מעט מרור מרירות כי זיכוך הגוף בא במרירות אבל האיש חושב שתמיד יהיה רק המרירות אך זהו הכל רק המרירות וכו' על כן בורח תיכף אבל כיון שמחכה מעט וסובל זה המרירות מעט מזיכוך הגוף אז מרגיש אח"כ כל מיני חיות ותענוג (ואלו המשלים יכולים ללמוד מהם עצות לכל עניני עבודת ד') 290